

Posudek na magisterskou práci

Jakub Vachuška: Analýza vývoje plodnosti ve vybraných zemích Evropy mezi lety 1970 a 2014 s využitím alternativních metod

Předkládaná bakalářská práce se zaměřuje na analýzu vývoje plodnosti v šesti vybraných evropských zemích a snaží se identifikovat a kvantifikovat, jaký vliv měla na vývoj plodnosti v uplynulých 45 letech změna jejího časování. Věnuje se tak tématu časování a jeho vlivu na souhrnné demografické ukazatele, které v odborných demografických kruzích rezonuje po desetiletí. V otázce plodnosti nabyly diskuse na intenzitě spolu s dynamickým procesem odkladu plodnosti do vyššího věku napříč rozvinutými zeměmi. Zároveň začali různí autoři konstruovat ukazatele, které by odstranily zkreslení transverzálních ukazatelů plodnosti vlivem změny jejího časování. Předkládaná diplomová práce aplikuje jeden z jednodušších a častěji publikovaných ukazatelů očištěné úhrnné plodnosti, který navrhli autoři Bongaarts a Feeney v 90. letech 20. století.

Předkládané práce má 72 stran a přílohovou část. Je logicky a přehledně strukturovaná a vhodně zvolen je také výběr analyzovaných zemí (Česko, Slovensko, Estonsko, Litva, Švédsko a Norsko), které reprezentují různé historické načasování a rychlost procesu odkladu plodnosti.

Velký prostor je věnován teoretické části, ve které autor přehledně představuje diskusi ohledně zkreslení standardně užívaného transverzálního ukazatele úhrnné plodnosti vlivem tzv. tempo efektů, a také návrhy očištěného ukazatele, kterým chtěli autoři tento nedostatek překonat. Neopomněl v jednotlivých podkapitolách detailně popsat předpoklady navrhovaného řešení, jeho limity a také kritiku formulovanou dalšími autory.

Druhou obsahovou linií teoretické části je otázka odkladu plodnosti do vyššího věku, která je výchozí problémovou situací pro analytickou část práce. Zde na příkladu evropských zemí korektně a přehledně charakterizuje hlavní změny, které ve druhé polovině 20. století pozorujeme postupně v rozvinutých státech, a jejich vysvětlení, se zaměřením právě na vliv efektu tempa a diskusi, kterou k tomuto tématu vedli různí autoři.

Třetí kapitola představuje výzkumné otázky a hypotézy, čtvrtá zdroje dat a metodologii. Autor pracuje s daty z Human Fertility Database, která představují kvalitní a jednotně zpracovaný zdroj dat pro všechny zvolené země. Detailně také představuje ukazatele používané v analytické části práce.

Analytická část práce je obsažena v kapitole 5. Autor nejprve demonstruje na všech vybraných zemích vývoj úrovně plodnosti a změny jejího časování za využití standardně užívaných ukazatelů (úp a průměrný věk matky při narození dítěte), poté konstruuje očištěný ukazatel úhrnné plodnosti a vyčísluje komponent tempa, tedy jak velkou změnu v konvenčním ukazateli úhrnné plodnosti lze vysvětlit právě změnou časování. Podrobněji pak rozpracovává dopady ve změnách časování plodnosti podle pořadí narození na příkladu Švédska a Česka. V Závěru shrnuje hlavní zjištění, zodpovídá výzkumné otázky a nastiňuje další možnosti studia této problematiky.

Z práce je patrné, že autor se detailně seznámil s literaturou věnovanou problematice kvanta a tempa a s ukazateli, které byly navrženy pro výpočet očištěné úhrnné plodnosti. Podrobně uvádí nejen výhody a přínosy nového ukazatele, ale reflektuje také jeho omezení a kritiku, která byla v letech po jeho představení formulována. Podrobně a správně interpretuje své výsledky a názorně demonstruje, jak je za pomoci daného ukazatele možné rozšířit naše pochopení daného procesu a jak může v analýzách napomoci při interpretacích transverzálního ukazatele úhrnné plodnosti.

V práci se vyskytuje pouze minimum chyb či nepřesností.

Zřejmě omylem je pod všemi grafy citován zdroj dat Human Mortality Database, ač z logiky věci budou data čerpána z Human Fertility Database, jak je korektně uvedeno v úvodu i v metodologické kapitole.

Na str. 51 v úvodu kapitoly 5.3 je uvedeno: „Pro celé sledované období ve Švédsku lze říct, že s vyšším pořadím narození byly změny intenzity plodnosti v absolutním pohledu vyšší (Obr. 6).“ – zřejmě mělo být „s vyšším pořadím byly změny nižší“, neboť největší fluktuace úp vykazuje první a poté druhé pořadí.

Na str. 66: „Určitou výjimku ve zmíněné pravidelnosti tvořily v Česku v druhé polovině 70. let ženy rodící své druhé dítě, které urychlovaly rození více než ženy rodící dítě druhé.“ – má být více než prvorodičky.

Příliš nerozumím interpretaci vlivu speed-premium ve spojitosti s tempo efektem ve Švédsku, resp. větě na str. 66 – „Zpomalení růstu či dokonce snížení průměrného věku matky při narození dítěte u jednotlivých pořadí narození v tomto období však nedopovídá předpokládanému dopadu diskutovaného opatření, podle kterého by ženy byly motivovány rodit v pozdějším věku (Hoem, 2005).“ – zpomalení růstu/ stagnace průměrného věku především u druhého pořadí naopak přesně odpovídá tomu, jak speed-premium fungovalo – matky byly motivovány mít druhé (případně další) dítě v kratší době po narození 1. dítěte (finanční motivace platila v případě dalšího porodu max. do 2,5 roku po předchozím porodu), tudíž zkrácení meziporodních intervalů vedlo také ke zpomalení či stagnaci růstu průměrného věku při narození dítěte v tomto pořadí.

Uvedené dílčí nepřesnosti však nijak nesnižují kvalitu předkládané práce.

Práce je napsána čtivě a bez stylistických či gramatických chyb. Grafické zpracování je na dobré úrovni. Pouze u grafů zobrazujících tempo efekt podle pořadí narození bych autorovi doporučila zkusit přehlednější zobrazení, např. vyčlenit zvlášť 1. a 2. pořadí, na které je i v interpretaci soustředěna logicky nejvyšší pozornost. Grafy zobrazující všech 5 pořadí v celém sledovaném období sice přehledně ilustrují hlavní tempo efekty v jednotlivých obdobích, jsou však hůře čitelné při zaměření se na vybrané konkrétní pořadí narození.

Předkládaná diplomová práce dle mého názoru splňuje požadavky kladené na tento druh práce a doporučuji ji tímto k obhajobě.

20.1.2021

PhDr. Mgr. Anna Šťastná, Ph.D.